Az uniós intervenciós árszabályozás vizsgálata a hazai gabonapiacon

Nógrádi Judit

Kulcsszavak: árstabilizálás, piaci ár, agrárpolitikai célok, piacszabályozás, árinstabilitás.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy a különböző agrárpolitikai célok hogyan viszonyulnak az árszabályozásra vonatkozó piacszabályozási eszközökhöz, illetve szükséges-e egyáltalán az árakat kormányzati szinten stabilizálni. Ebben a kérdésben jelentősen megoszlott a szakértők véleménye.

Az áttekintett irodalom alapján látható, hogy az agrárpolitikai célok általában tartalmaznak árstabilizációs törekvéseket. Az árinstabilitás legfőbb oka a mezőgazdasági termékek kereslet/kínálatában rövid távon jelentkező árrugalmatlanságában található. A kutatók véleménye megoszlik az állami beavatkozások szükségszerűségéről. Egyes szerzők szerint a kormányzat azért alkalmaz a mezőgazdasági termékek esetében árstabilizációs programokat, mert a szabadpiaci árak nem nyújtanak megfelelő szintű árstabilitást.

Az EU-csatlakozással Magyarországon is bevezették az EU gabonaintervenciós rendszerét, a garantált áras felvásárlást, ahol 101,31 EUR/tonna felvásárlási árat biztosít az EU. A rendszer ezáltal elméletileg nem engedi az árakat az intervenciós ár alá csökkenni. Az EU-s intervenciós rendszer bevezetésével feltételezhető a hazai piaci árak volatilitásának csökkenése.

A búza és kukorica piaci árterjedelme alakulásának vizsgálata alapján az eredmények azt mutatták, hogy a csatlakozást követően azokban az években, amikor működött az intervenció, kisebb volt a búza és a kukorica piaci árterjedelme. Az eredmények szerint az EU-s intervenciós rendszer bevezetésével a hazai piaci árak volatilitása csökkent.

Azáltal, hogy az intervenciós minőséget elérő búza, illetve kukorica árát nem engedi a rendszer 101,31 EUR/tonna alá csökkenni, a minimumárak magasabban alakultak, mint az EU-s intervenció bevezetését megelőzően. A csatlakozást követő időszakban csak a kistermelők által a minimális átvételi mennyiséget, valamint az intervenciós minőséget el nem érő búza-, illetve kukoricamennyiség szorult ki az intervencióból. Összességében az átlagos piaci ár emelkedett az intervenciós beavatkozás hatására.

Javasolható a piaci ár stabilizálása érdekében az intervenciós rendszer továbbműködtetése. A magyar álláspont kialakításakor, illetve a nemzeti szabályok megalkotásakor érdemes figyelembe venni, hogy az intervenciós intézkedés továbbra is jó eszköz lehet az árstabilizáció erősítésére.

BEVEZETÉS

A gazdák figyelemmel kísérik a gabonafélék áralakulását, az eladási és a vételi árfolyamot az időjárási tényezők és a várható termés nagyságának figyelembevételével kalkulálják. A magyar gabonafélék, elsősorban a kukorica, illetve búza ára azonban csak bizonyos mértékig függ az időjárástól és a várható termés nagyságától.

Tanulmányomban áttekintésre kerültek az agrárpolitikai célok, amelyek közül kiemeltem az árstabilizálásra vonatkozó törekvéseket. Ezt követően megvizsgáltam az árinstabilitás okait. Szükséges-e az állami beavatkozás ahhoz, hogy az árak stabilak legyenek? Amennyiben igen, akkor további kérdés, hogy hogyan lehet az instabilitást csökkenteni és ennek milyen lehetséges kimenetelei várhatók. Tanulmányomban elsősorban a búza és kukorica piaci árszabályozására koncentráltam, azon belül is a gabonaintervencióra.

Munkám során igyekeztem igazolni azt a feltevésemet, hogy az EU-s intervenciós rendszer bevezetésével feltételezhető a búza és kukorica hazai piaci ára volatilitásának csökkenése, továbbá azt, hogy azáltal, hogy az intervenciós minőséget elérő búza, illetve kukorica árát nem engedi a rendszer 101,31 EUR/tonna alá csökkenni, vélelmezhető, hogy a piaci minimumárak magasabban lesznek, mint az EU-s intervenció bevezetését megelőzően.

ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

Agrárpolitikai célok: Az agrárpolitikai célok többféleképpen csoportosíthatók, többek között aszerint, hogy milyen értékeket, illetve milyen általánosabb gazdaságpolitikai célkitűzéseket szolgálhatnak (*Henrichsmeyer – Witzke, 1994*). Az első ilyen általánosabb cél a gazdaság hatékonyságának növelése. A második csoportba az úgynevezett elosztási célok (jövedelem-újraelosztás) sorolhatók. A harmadik lényeges célkitűzés az árstabilitásra vonatkozik (*Fertő, 1998*). Amikor agrárpolitikai célokról beszélünk, mindig a termelő alkupozíciójának erősítésére kell gondolni.

A különböző agrárpolitikai célok között előkelő helyen szerepel a stabil termelői ár megteremtése. Azt szokták feltételezni, hogy a túlzott élelmiszerár-ingadozások egyben a reáljövedelmek ingadozásához is vezetnek, amennyiben a lakosság jövedelme nagyobb részét élelmiszerekre költi. Következésképpen ez a jelenség az emberek többsége számára kedvezőtlen.

Az árinstabilitás okai: A mikroökonómiai alapmodellekben azt feltételezik, hogy a termelők és a fogyasztók tisztában vannak az árakkal, így azok ismeretében hozzák meg döntéseiket, továbbá hogy az árak nem sztochasztikusan alakulnak. A valóságban az árak azonban gyakran változnak, és ez instabilitáshoz vezet. Az instabilitás két alapvető esete különböztethető meg (*Just et al., 1982*): az instabilitás bizonyosság mellett, amikor a döntéshozók tudják anticipálni az árváltozásokat és tudnak alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, valamint az instabilitás bizonytalanság mellett, amikor a változásokat nem látják előre (*Fertő, 1995*).

A mezőgazdasági termékek kereslete rövid távon árrugalmatlan. A mezőgazdasági árak aránya kicsi a végtermékben (pl. búza értéke a kenyér értékében), kevés jószágnak van helyettesítője rövid távon, a végső termékek inkább ár- és jövedelemrugalmatlanok, a termékek alapvető szükségletek (*Fertő, 1995*).

Az állami beavatkozások szükségessége: Az árstabilizálás érdekében történő állami beavatkozások szükségességéről megoszlanak a vélemények.

A *klasszikus közgazdaságtan* szilárdan hitt a piaci erők hatékonyságában. Úgy vélték, hogy a piaci mechanizmusok valamennyi piacon az egyensúly kialakulása irányába hatnak, így alapvetően nincsen szükség kormányzati beavatkozásokra

a gazdaság működésében (*Phyllis, 1997; Bekker, 2000; Deák et al., 2004*).

Az 1929–33-as nagy gazdasági válság alapjaiban megrendítette a klasszikus közgazdaságtant. A válság hosszú időtartama és súlyossága nyilvánvalóvá tette, hogy a piaci erők a munkapiac tekintetében nem biztosítják az egyensúlyt. *Keynes* a megoldást az összpiaci kereslet állami eszközökkel – költségvetési politikával – történő serkentésében látta (*Keynes, 1965; Mátyás, 1991; Phyllis, 1997; Bekker, 2000; Deák et al., 2004*).

A 70-es évek világgazdasági eseményei (olajárrobbanás, az infláció gyorsulása, valamint a megugró munkanélküliség) a keynesi közgazdaságtan megrendüléséhez vezettek. Az új irányzat, a *monetarizmus* szerint a kormányzatoknak nem szabad aktív politikával a gazdaság stabilitására törekedni, mert a beavatkozás több kárt okoz, mint amennyi sikerrel kecsegtet. Jellemzője, hogy a gazdaság fő problémájának az inflációt és a munkanélküliséget tekinti, továbbá a piaci kereslet szabályozását illetően sokkal inkább bíznak a monetáris, mint a költségvetési politikában (*Friedman, 1986; Phyllis, 1997; Bekker, 2000; Deák et al., 2004*).

Timmer (1989) szerint a kormányzat azért alkalmaz a mezőgazdasági termékeknél árstabilizációs programokat, mert a szabadpiaci árak nem nyújtanak megfelelő szintű árstabilitást. A szerző munkájában részletesen tárgyalja az árpolitikák szerepéről – a szabadpiaci iskola, a strukturális iskola és a stabilizáció iskolája között – zajló háromoldalú vitát a mezőgazdasági fejlődési stratégiákkal kapcsolatban.

A *szabadpiaci iskola* azt állítja, hogy minden mezőgazdasági termék árának ki kell fejeznie a határparitáson számolt elmaradó haszon értékét, függetlenül attól, hogy milyen nemzetközi piaci folyamatok alakítják az árakat, és attól, hogy milyen árszintek alakultak ki (*Schultz, 1978*), vagyis azt tartja kívánatosnak, hogy egyáltalán ne legyen árbeavatkozás. A határparadigmát (hogy mindent a piac dönt el állami beavatkozás nélkül), amely ennek a megközelítésnek intellektuális alapjául szolgál, a neoklasszikus közgazdászok ugyancsak támogatják (*Ian – Mirrlees, 1969; Timmer, 1986; Newbery – Stern, 1987*).

A *strukturális iskola* azt állítja, hogy a határparadigma a hazai ár kialakításakor félrevezető. Az árak kialakításakor a jövedelemdisztribúciós célokat szükséges szolgálni, összefüggésben a makroökonómiai stabilitással (*Lipton, 1977; Janvry, 1978; Taylor, 1980; Streeten, 1987; Rao, 1989*). Tehát a mezőgazdasági ágazatokat elsődlegesen a jövedelmek újraelosztásának eszközeként használják.

A *stabilizáció iskolájának* fő állítása, hogy a világpiaci rövid távú ármozgások követése, illetve a hosszú távú nemzetközi elmaradt hasznok nem követése egyaránt lényeges hatékonyságveszteséghez vezet. Ez független attól, hogy milyen piaci folyamatok határozzák meg a nemzetközi elmaradt hasznokat. Tehát az optimális hatékonyság elérése érdekében szükséges némi piaci beavatkozás, hogy az árakat rövid távon stabilizálják, de hagyni kell elégséges rugalmasságot, hogy a belföldi árak tükrözhessék a nemzetközi ártrendeket. Mivel ezzel elősegítik egy kompetitív árkövető piaci szektor kifejlődését, az állami árbeavatkozás szerepe idővel csökkenhet.

Az árstabilizálás céljai: A kormányzatok gyakran beleavatkoznak a mezőgazdasági piacok működésébe, hogy stabilizálják a fogyasztói és termelői árakat, ezen keresztül a jövedelmeket, javítsák a termelés hatékonyságát, csökkentsék a makroökonómiai ingadozásokat, valamint újra elosszák a jövedelmeket a vidéki és a városi lakosság között (*Fertő, 1995*). Ugyanakkor nem könnyű meghatározni a stabilizálás célját, hogy mit stabilizáljon a kormány, a termelői, a fogyasztói vagy a nagykereskedelmi árat; az áringadozásokat lefelé vagy felfelé szabályozzák, vagy hogy a termékmennyiséget

stabilizálja-e. Például *Juhász és Mohácsi (1995)* szerint az exporttámogatás egyik nehezen feloldható dilemmája, hogy a szubvenció meghatározásakor hogyan jelenjen meg a feldolgozók, kereskedők, illetve a mezőgazdasági termelők eltérő érdeke.

Nehezíti a helyzetet, hogy a kormányzati beavatkozások ellen több erő hat (*Puskás, 2001*):

a) a költségvetési kényszer;

b) a szabadkereskedelmi egyezmények (GATT stb.);

c) a fogyasztói csoportok;

d) a környezetvédő csoportok;

e) a termelők széthúzása az eltérő érdekek miatt.

A beavatkozások főbb céljai az erőforrások megfelelő allokációjával a hatékonyság növelése; a jövedelemelosztás, a termelők megfelelő jövedelmének biztosítása; és az élelmiszer-ellátás biztonságának, az önellátásnak a megteremtése (*Fogarassy – Villányi, 2004*).

Az árstabilizálás elméleti hatásai: Timmer (1989) szerint a fejlődő országokban nagyszámú piaci hiba figyelhető meg. Véleményem szerint piaci hiba a piac önszabályozó voltának a hibája, amikor a piaci struktúra nem megfelelő, amikor nem működik a piaci verseny, amikor intranszparens a piac. A piaci hiba a piaci zavarban nyilvánul meg. A piaci zavart az agrárpiaci rendtartásról szóló *1993. évi VI. törvény* az alábbiak szerint definiálta: „a piaci áraknak az irányártól, ennek hiányában az áringadozás középpontjától való olyan mértékű eltérése, amely veszélyezteti a termékek keresleti-kínálati egyensúlyát". Ennek fényében a modern jóléti közgazdaságtan egyértelműen állást foglal az állami beavatkozások potenciális paretói értelemben vett jólétnövelő szerepével kapcsolatban. Az, hogy adott esetben az állam valóban növelni tudja-e a jólétet beavatkozásával, két tényezőn múlik:

a) hogy valóban piaci hibával van-e dolgunk; valamint

b) hogy az állam beavatkozása nem ront-e többet a helyzeten, mint amennyit javít (*Timmer, 1989*), ami véleményem szerint a hibás gazdaságpolitikai reakciókra, a modernizáció követelményeinek leegyszerűsített, sematikus értelmezésére vezethető vissza.

Több kutató (*Timmer, 1989; Fertő, 1995, 1999; Puskás, 2001; Fogarassy – Villányi, 2004; Szanyi, 2006*) foglalkozott az árpolitikai beavatkozások elméleti hatásaival, melyet alább fejtek ki. Az árstabilizációra vonatkozó beavatkozások értékelését több szempontból lehet elvégezni.

Az intervenciós beavatkozások negatív elméleti hatásai (*Puskás, 2001; Fogarassy – Villányi, 2004* in cit.: *Szanyi, 2006*):

a) *Készletek felhalmozódása.*

Az egyik leggyakrabban felhozott érv az árpolitikai beavatkozások ellen (különösen az ütközőkészleteknél), hogy hatásukra a termelők nagyobb mennyiséget állítanak elő, mivel tudják, hogy az állam megvédi őket. A II. világháború után Európában erre szükség is volt, de az 1980-as évektől a termelés már meghaladta az önellátást, folyamatos volt a túltermelés, a többlet elhelyezése pedig újabb problémákat vet fel.

b) *Költségvetés számára nagy terhet jelentenek.*

A felhalmozódott készletek raktározása, értékesítése, a világpiaci árnál nagyobb belső piaci tér garantálása stb. mind nagy összegeket emészt fel a költségvetésből.

c) *Világpiac torzítása és káros hatások a világban.*

A fejlett országok azzal, hogy saját termelőiket hozzák előnyösebb helyzetbe, a fejlődő országok felzárkózását gátolják, ezzel viszont maguknak is károkat okoznak. A fejlődő országok folyamatosan nagy adósságokat görgetnek magukkal, amelyet esetleg a világpiacon értékesített termékeikből tudnának törleszteni a fejlett országok felé, azonban pont ezt gátolja a termelők megkülönböztetése, így még jobban eladósodnak, az újabb hiteleket pedig ismét

csak a fejlett országok adják. A tervezett adósságelengedés sem sokat javít a helyzetükön, mert továbbra sem tudnak azonos feltételekkel részt venni a „versenyben".

d) *Csak helyettesítő megoldás.*

Igazából a mezőgazdaság strukturális átalakítása lenne szükséges, azonban nehéz kialakítani ezeket a programokat. A mezőgazdasági termelők ragaszkodnak a hagyományaikhoz és földjükhöz, jellemzően a legtradicionálisabb csoportot alkotják a társadalomban. Emellett a költségek is nagyobbak lennének az átállásnál pillanatnyilag, bár azután nem kellene folyamatosan támogatni.

e) *A fogyasztók rosszabbul járnak.*

Mivel a világpiaci árnál magasabbak a belföldi árak, ezért a fogyasztóknak a jövedelmük nagyobb hányadát kell a mezőgazdasági, élelmiszer-ipari termékekre költeniük. Ugyanakkor az is igaz, hogy a fogyasztókat is védik egyes beavatkozások (pl. ütközőkészletek elve). Az állam azért megpróbál még elfogadható árat kialakítani a fogyasztók védelme érdekében.

Az intervenciós beavatkozások pozitív elméleti hatásai (*Puskás, 2001; Fogarassy – Villányi, 2004* in cit.: *Szanyi, 2006*):

a) *Élelmiszer-ellátás biztonságának megteremtése.*

Minden ország stratégiai kérdésként kezeli ezt, mert ha elérik az önellátás szintjét, akkor nem lesznek kiszolgáltatva a világpiaci változásoknak, más országoknak.

b) *Árstabilizálás és kiszámíthatóság.*

A beavatkozások jellegéből adódik, hogy vagy egy konkrétan meghatározott árat alakítanak ki, vagy tompítják a világpiaci árakban bekövetkező ingadozásokat, ezzel pedig a tervezés is biztosabb lesz.

c) *Termelők számára magasabb életszínvonal biztosítása.*

A mezőgazdaságban dolgozók azokban az országokban, ahol az árpolitikai beavatkozások jellemzőek, így már megközelítőleg akkora jövedelemre tudnak szert tenni, mint az iparban dolgozók, nem szakadnak le jobban a többi társadalmi rétegtől. Mivel meg tudnak élni a munkájukból, nem kell elhagyniuk a vidéket, így nem növelik a városi munkanélküliek számát. Nő a termelők alkupozíciója.

Az árstabilizálás eszközei: A célok megvalósításához rendelkezésre álló eszközök három csoportba sorolhatók (*Fogarassy – Villányi, 2004*):

a) *Struktúrapolitika:* a hatékonyság elérésére helyezi a hangsúlyt, mint a helyes üzemméret kialakítása a termelésben, de ide tartozik a regionális problémák kezelése, szociális és környezeti hatások makroszintű kompenzálása is.

b) *Piacpolitika:* a gyenge alkupozíciójú termelők számára védelmet próbál biztosítani a kormányzat ennek segítségével (piaci intézmények kialakítása és működtetése, egyes piaci szereplők preferálása stb.).

c) *Árpolitika:* céljai közé tartozik az árstabilizálás, a termelők magasabb életszínvonalának biztosítása.

A különböző eszközök azonban nem választhatók szét egymástól élesen, gyakran több célt is szolgálnak, de mindig hatnak más célokra valamilyen irányban. A beavatkozások következtében az árak torzulnak (*Fogarassy – Villányi, 2004*).

A gabonapiaci árstabilizálásnak két különböző, ám egymással kapcsolatban lévő komponense van

a) a szezonális árstabilizáció a betakarítást követő alacsony és a betakarítást megelőző magas árak között;

b) az évek közötti árstabilizálás a világpiaci árhoz viszonyítottan (*Timmer, 1989*).

Az árstabilizálási beavatkozások típusai:

– A magánkészletezés szerepe és a tárolási költségek / Ütközőkészletek elve
– Támogatott vásárlás
– Garantált ár és veszteségfizetés / Intervenció
– Hazai kvóta
– Termelés támogatása
– Termelés adóztatása

– Importlefölözés
– Importkvóta

Az árstabilizálás alapvető célja a piac önszabályozó voltának javítása. Egy valódi piacgazdaságban az állam az árstabilizáló eszköztáron keresztül uralja a politikát. Az árszabályozási eszközök alkalmazása belső kereslet-kínálati viszonyok között belső keresletnövekedéssel jár. Amennyiben túlzott keresletnövekedés alakul ki, akkor az nagyfokú nemzetközi zavarokat (pl. esetleges exporttámogatáson keresztül), továbbá belső finanszírozási zavarokat okoz azzal, hogy a feleslegek elhelyezése nagy erőforrásokat köt le (pl. az EU gabonapiaci szabályozása). Ezek az árszabályozási eszközök hosszú távon nem alkalmazhatók hatékonyan piacgazdasági feltételek között.

Jó példa a fentiekre, hogy az EU-ban az árszabályozás akkor került bevezetésre, amikor hiánypiac volt. A bevezetett árszabályozás 1968–1974 között hatékonyan működött, de hosszú távon belső keresletnövekedést indukált (pl. EU-szinten felhalmozódott intervenciós készletek). Az árszabályozás veszélyt jelent akkor, ha nem tud rugalmasan reagálni a belső kereslet változásaira.

A gabonaintervenció mint az árstabilizálás egyik eszköze: Mind a termelőknek, mind a fogyasztóknak érdeke a stabil, kiszámítható piac, annak ellenére, hogy ellentétes érdekkörhöz tartoznak. A termékpályaszabályozás árstabilizációs eszközei közé tartozik az intervenció (*Halmai, 2002*).

Magyarországon az EU-hoz történő csatlakozást megelőzően (2002-ig) a garantált áras felvásárlás volt az a gabonapiaci intézkedés, amely leginkább hasonlított az uniós intervencióra. Minden évben a piaci viszonyok figyelembevételével rendeletben meghatározásra került a garantált ár. *Jancsok és Kató (2002)* szerint a garantált árat a hazai és a világpiaci ártól alacsonyabb szinten határozták meg (kivéve 1998-ban), ennek ugyanis nem az volt a célja, hogy a termelőket extra állami támogatásban részesítsék. A garantált ár nem érte el az átlagos termelési színvonalon termelők önköltségének hetven százalékát. Az előírt minőségi követelményeknek megfelelő termék felvásárlása meghirdetett garantált áron történt az előre meghatározott kvóta mértékéig.

Egyetértve több szerzővel (*Csillag, 1998; Laczkó – Szőke, 2000; Popp, 2000; Erdész, 2001*), a garantált áras felvásárlási rendszer nem volt alkalmas a piaci zavarok teljes mértékű elhárítására, tekintve, hogy a rendszer hazánkban nem volt kiszámítható. Eseti jelleggel, a piaci zavar észlelését követően, a betakarítás után került meghirdetésre, illetve a meghirdetett garantált ár is évről évre jelentősen változott, továbbá a felvásárlás a kvóta mértékéig történhetett meg.

A garantált áras felvásárlás hatékonyabban működött volna abban az időben is, ha a vetés előtt határozták volna meg az árakat, és nem akkor, amikor már közelítő becsléseket tudtak készíteni a termésmennyiség alapján. Ezáltal a gazdák kiszolgáltatottsága csökkent volna, hisz jobban tudták volna kalkulálni a minimális árbevételüket.

Az intervenciós intézkedés 2002-ben került bevezetésre Magyarországon a 2002. évi termésű étkezési búza intervenciós felvásárlásáról és közraktári támogatásáról szóló *194/2002. (IX. 6.) Kormányrendelet* alapján, amely szabályrendszere természetesen eltért a jelenleg működő intervenciós rendszertől, de már átmeneti intézkedésnek tekinthető. Az agrárpiaci rendtartásról szóló *1993. évi VI. törvény* lehetővé tette az intervenciós feltételrendszer vetés előtti kihirdetését, azonban ez mégsem történt meg, mert az agrárkormányzat a szabályozást a betakarítást követően tette közzé, emiatt a gabonatermelők- és kereskedők soha nem lehettek biztosak a betakarításkori árakban. A szabadpiaci gyakorlat az volt, hogy jó termés esetén az ár lezuhant, ha rossz volt a termés, akkor viszont nem emelkedett elég magasra. Az volt előnyben, aki raktározni tudta az áruját (*Rieger et al., 2005*).

Az EU-csatlakozásra való többéves felkészülés ellenére a magyarországi piaci szereplőknek igen szokatlan volt az EU gabonaintervenciós rendszere. A közösségi szabályok a gabona vetése előtt már ismertek voltak, s azok a betakarítás után sem változtak meg, ami a piaci szereplők számára mindenképpen újdonság volt (*Rieger et al., 2005*).

Az EU intervenciós rendszerének bevezetése a megtermelt gabonafeleslegek levezetésében jelentett eltérést a korábbi hazai rendszerhez képest. Magyarországon korábban főleg alacsony árfekvésű európai országokba irányuló exporttal történt a gabonafeleslegek értékesítése, a csatlakozást követően pedig elsősorban intervencióra és csekély mértékben exportra.

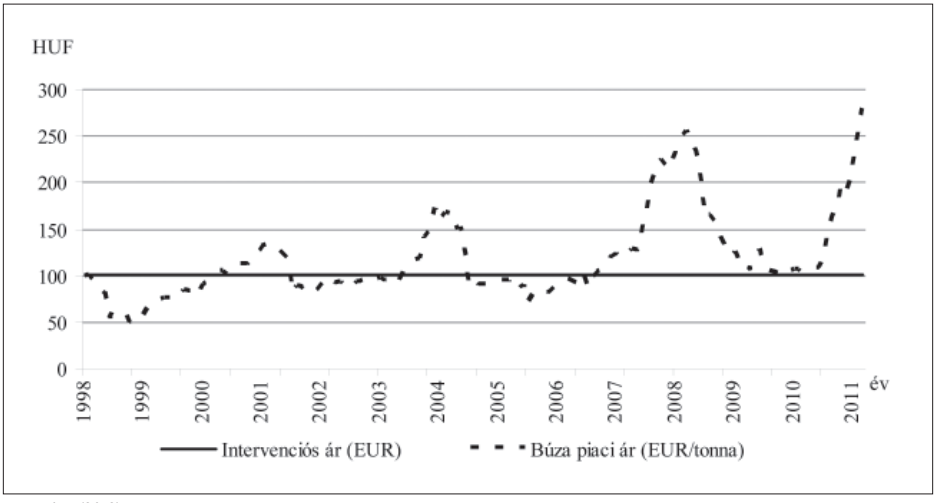
HAZAI ÁRALAKULÁS JELLEMZŐI

Annak érdekében, hogy az EU-ban alkalmazott 101,31 EUR/tonnás intervenciós árhoz tudjam viszonyítani a magyarországi piaci árak alakulását, az aktuális év megfelelő napi árfolyamán átszámoltam a piaci árat HUF-ról EUR-ra, az EKB által meghatározott árfolyamon. A piaci árakat az AKI piaci árinformációs rendszerének (továbbiakban: PAIR) adatbázisából töltöttem le (*https://pair.akii.hu*) és az AKI által közzétett napi piaci árak havi egyszerű számtani átlagát vettem alapul az 1998–2011 közötti időszakban. A fentiek szerint kialakított adatbázis statisztikai elemzését végeztem el.

A búzánál a teljes vizsgált időszakban 50 EUR/tonna volt a legalacsonyabb ár 1998-ban, a csatlakozás előtti időszakban. A csatlakozást megelőzően az árak 50-130 EUR/tonna között mozogtak, a csatlakozást követő időszakban 72-280 EUR/tonna között alakultak. A piaci ár minimuma 44%-kal, maximuma 115%-kal emelkedett.

Megállapítható, hogy a csatlakozást követő időszakban, még azokban az években is, amikor nem működött az intervenció, a piaci ár színvonala emelkedett. Megfigyelhető, hogy a csatlakozást követően a búza piaci árminimumértékei az intervenciós árhoz közelítenek, míg a helyi maximumok jóval meghaladják a csatlakozást megelőző helyi maximumértékeket (1. ábra).

1. ábra
A búza magyarországi piaci áralakulása az EU-s intervenciós árhoz képest (1998–2011)

Forrás: AKI (2012) adatok alapján saját szerkesztés

A kukorica esetén a teljes vizsgált időszakban 48 EUR/tonna volt a legalacsonyabb ár a csatlakozás előtti időszakban, 1998-ban. A csatlakozást megelőzően az árak 48-123 EUR/tonna között mozogtak, a csatlakozást követő időszakban 82-230 EUR/tonna között alakultak. A piaci ár minimuma 71%-kal, maximuma 87%-kal emelkedett.

Megállapítható, hogy a csatlakozást követő időszakban, még azokban az években is, amikor nem működött az intervenció, a piaci ár színvonala emelkedett. Megfigyelhető, hogy a csatlakozást követően a kukorica piaci árminimumértékei az intervenciós árhoz közelítenek, míg a helyi maximumok jóval meghaladják a csatlakozást megelőző helyi maximumértékeket (2. ábra).

Felmerülhet a kérdés, hogy az EU-s intervenció bevezetését követően hogyan fordulhat elő akár a búza, akár a kukorica esetében a piaci árak intervenciós garantált ár alá süllyedése.

Ennek több oka is lehet:

• A kis termelők kiszorultak a minimális 80 tonnás felajánlási korlát miatt.

• A nem intervenciós minőségű (pl.: roszszabb takarmányminőségű, nem homogén vagy egyéb minőségproblémás) gabona kiszorul az intervenciós felvásárlásból.

A nem intervenciós minőségű gabonát az intervenciós ár alatt értékesítik a piacon.

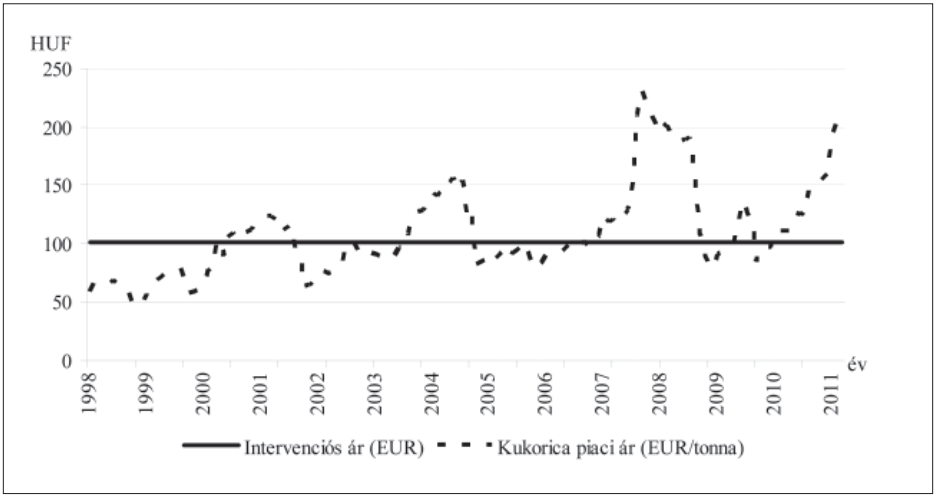
A teljes vizsgált időszakban az árak minimuma és maximuma között tapasztalt jelentős növekedés miatt bemutatom a búza és kukorica piaci áralakulását az árak terjedelmének (range: a maximum és minimum árak különbségének) változásával is.

A teljes vizsgált időszakra vonatkozó összegzést az 1. táblázat mutatja, amely szerint sem a búzánál, sem a kukoricánál a csatlakozást követően nem lett kisebb a piaci árak ingadozása (amplitúdója). Búza esetében közel 50%-kal, a kukoricánál pedig több mint kétszeresére nőtt a terjedelem. A búza piaci árterjedelme minden esetben nagyobb volt, mint a kukoricáé: a teljes vizsgált időszakban 17,5%-kal, a csatlakozás előtti időszakban 39%-kal, a csatlakozást követő időszakban 9,8%-kal.

A búza piaci árának 1998–2011 közötti terjedelmének alakulásában egyenletesség nem figyelhető meg. Mind a csatlakozás előtt (búza esetében: több mint 7000 HUF,

2. ábra

A kukorica magyarországi piaci áralakulása az EU-s intervenciós árhoz képest (1998–2011)

Forrás: AKI (2012) adatok alapján saját szerkesztés

1. táblázat

A búza és kukorica piaci árterjedelmének alakulása az EU-s csatlakozás hatására (1998–2011)

(M. e.: ezer forint)

		Búza piaci árterjedelme	Kukorica piaci árterjedelme
Csatlakozás előtt (1998–2004)	Szórás	7,128	5,295
	Terjedelem	20,154	12,289
Csatlakozás után (2004–2011)	Szórás	10,657	10,733
	Terjedelem	30,073	27,121
Total	Szórás	9,730	8,947
	Terjedelem	32,867	27,121

Forrás: AKI- és MVH-adatok alapján saját szerkesztés

kukorica esetében: több mint 5000 HUF), mind azt követően (búza és kukorica esetében is: több mint 10 000 HUF) nagymértékű szórás figyelhető meg.

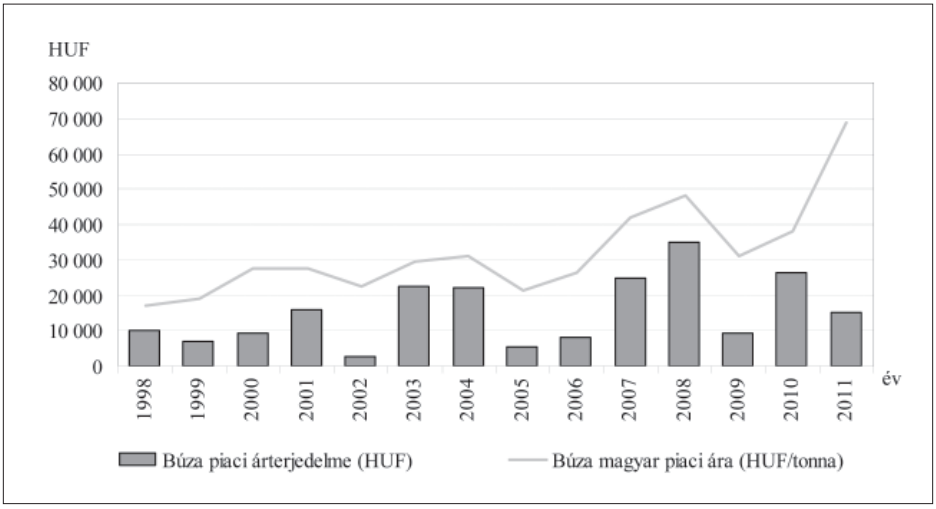
A búza piaci árterjedelme 2002-ben volt a legkisebb és 2008-ban a legnagyobb. 1999-ben, 2002-ben, a csatlakozást követő két évben (2005–2006-ban), illetve 2009-ben 10 000 HUF alatti volt a búza piaci árterjedelme (3. ábra).

Ennek oka valószínűleg abból adódik, hogy ezekben az években a megtermelt búza mennyisége 5 millió tonna fölött alakult. Megfigyelhető, hogy a csatlakozást követően azokban az években, amikor volt intervenciós felvásárlás (4. ábra), tehát működött az intervenció (2005, 2006 és 2009), 10 000 HUF-nál kisebb volt a búza árterjedelme. Azokban az években (2007–2008), amikor nem vagy csak elhanyagolható mértékben történt intervenciós felvásárlás, 20 000 HUF fölé ment a terjedelem, sőt 2008-ban meghaladta a 30 000 HUF-t.

A kukorica piaci árterjedelmének alakulása nagyon hasonló képet mutat, mint a búzáé: 1998-ban volt a legkisebb és 2008-ban volt a legnagyobb. A csatlakozást

3. ábra

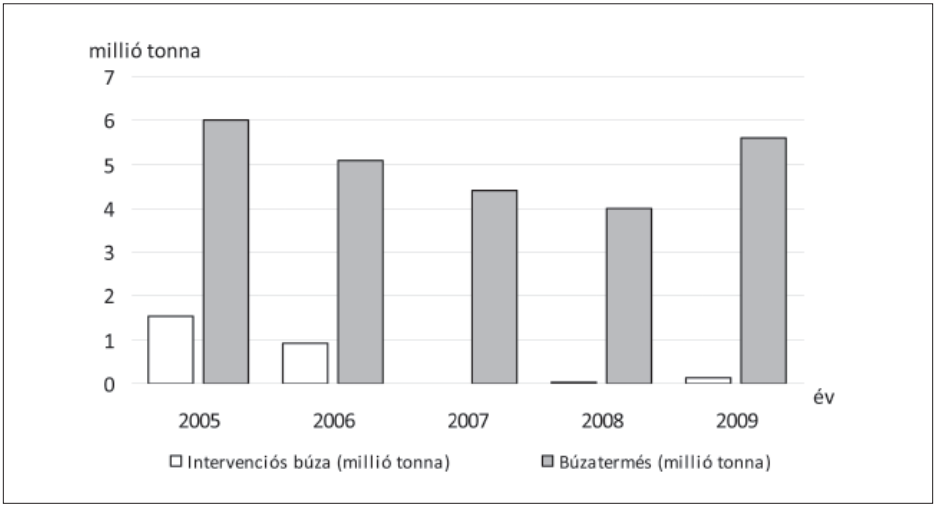
A búza piaci árterjedelmének alakulása (1998–2011)

Forrás: AKI (2012) adatok alapján saját szerkesztés

4. ábra

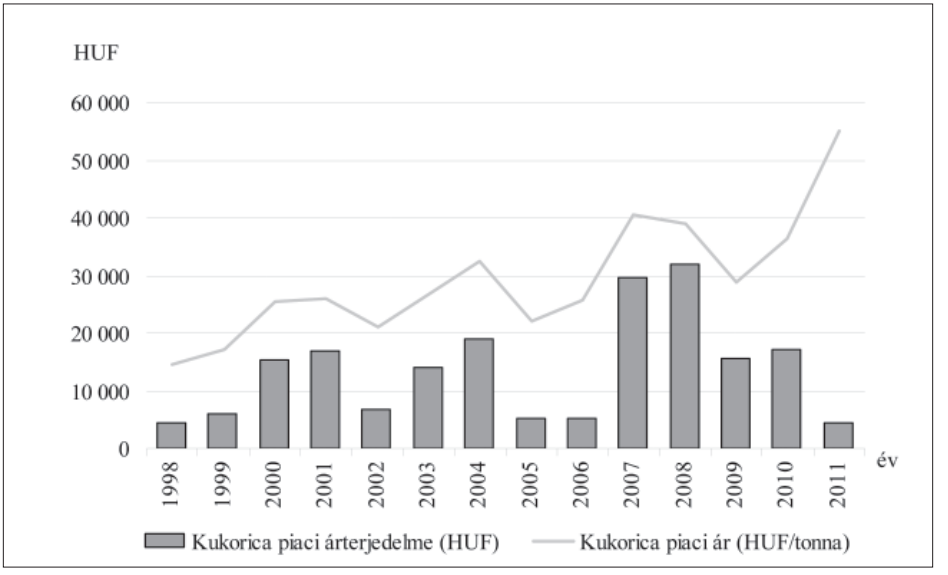
A búza termésmennyisége és az intervenciós felvásárlás alakulása (2005–2009)

Forrás: MVH (2010) és AKI (2010) adatok alapján saját szerkesztés

5. ábra

A kukorica piaci árterjedelmének alakulása (1998–2011)

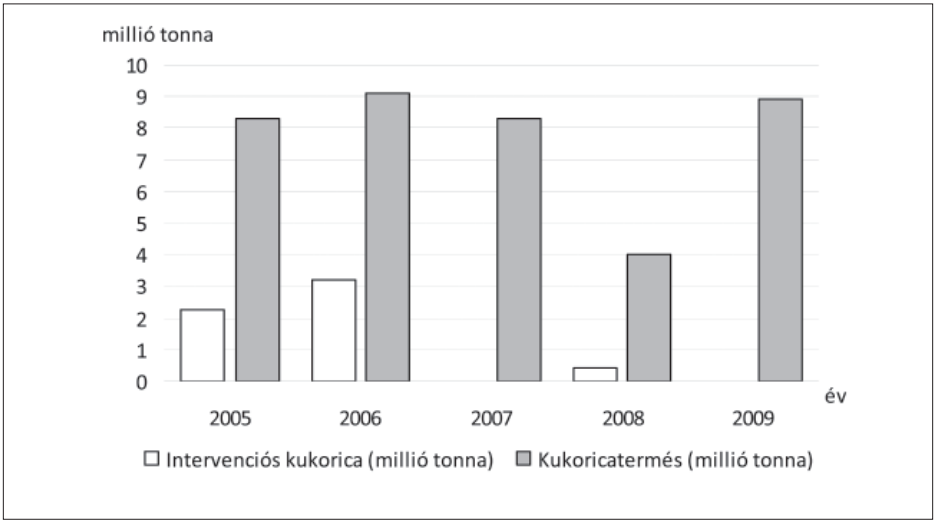

Forrás: AKI (2012) adatok alapján saját szerkesztés

megelőzően 1998–1999-ben és 2002-ben, a csatlakozást követő két évben (2005–2006-ban), illetve 2011-ben 10 000 HUF alatti volt a kukorica piaci árterjedelme (5. ábra). Kukoricánál a termésmennyiség és a kukorica piaci árterjedelme között nem látszik összefüggés.

A búzához hasonlóan a kukoricánál is a csatlakozást követő két évben (2005–2006-ban), amikor jelentős mennyisé-

6. ábra
A kukorica termésmennyisége és az intervenciós felvásárlás alakulása (2005–2009)

Forrás: MVH (2010) és AKI (2010) adatok alapján saját szerkesztés

gű (2005-ben több mint 2 millió tonna; 2006-ban több mint 3 millió tonna) kukorica került intervenciós felvásárlásra, volt 10 000 HUF-nál kisebb a kukorica árterjedelme (6. ábra). Azokban az években (2007–2008), amikor nem vagy csak elhanyagolható mértékben történt intervenciós felvásárlás, 30 000 HUF fölé ment a terjedelem.

Bár először úgy tűnt, hogy a búza és kukorica piaci árterjedelme nem csökkent a csatlakozást követően, azonban megállapítható, hogy azokban az években, amikor működött az intervenció, kisebb volt a búza és kukorica piaci árterjedelme. Az eredmények azt mutatják, hogy az EU-s intervenciós rendszer bevezetésével a hazai piaci árak volatilitása csökkent.

Azáltal, hogy az intervenciós minőséget elérő búza, illetve kukorica árát nem engedi az EU intervenciós rendszere 101,31 EUR/tonna alá csökkenni, megállapítható, hogy a minimumárak magasabban alakulnak, mint az EU-s intervenció bevezetését megelőzően. A piaci árak 2011-től tapasztalható emelkedésének következtében az intervenció korábbi árstabilizálási jelentősége csökkent.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Bekker Zs. (2000): Alapművek, alapirányzatok. Gazdaságelméleti olvasmányok. Aula Kiadó, Budapest – (2) Csillag I. (1998): A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai. Agrárgazdasági Tanulmányok, 11. sz. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 97. p. – (3) Deák I. – Magda R. – Lőkös L. – Bozsik N. (2004): Makroökonómia. Jegyzet. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös – (4) Erdész F. (2001): Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re. Agrárgazdasági Tanulmányok, 5. sz. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest – (5) Fertő I. (1995): A mezőgazdasági árak stabilizálásának problémáiról. Közgazdasági Szemle, 3: 256-269. pp. – (6) Fertő I. (1998): Létezik-e liberális agrárpolitika? (Online.) http://beszelo.c3.hu/98/0708/04ferto.htm – (7) Fertő I. (1999): Az agrárpolitika modelljei. Osiris

Kiadó, Budapest – (8) Fogarassy Cs. – Villányi L. (2004): Agrárgazdaságtani alapismeretek. SZIE, Gödöllő. 81-125. pp. – (9) Friedman, M. (1986): Infláció, munkanélküliség, monetarizmus. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 100-164. pp. – (10) Halmai P. (2002): Az Európai Unió agrárrendszere. A Budapesti Agrárkamara és a Mezőgazda Kiadó közös kiadása. 120-131. pp. – (11) Henrichsmeyer, W. – Witzke, H-P. (1994): Agrarpolitik. Band 2. Bewertung und Willensbildung. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart – (12) Ian, M. D. – Mirrlees, J. A. (1969): Manual of Industrial Project Analysis in Developing Countries. Vol. 2.: Social Cost-Benefit Analysis, OECD, Paris – (13) Jancsok Zs. – Kató N. (2002): Az Európai Unió és Magyarország gabona felvásárlási rendszerének ismertetése és összehasonlító elemzése. Előadás. XXIX. Óvári Tudományos Napok, Agrártermelés-életminőség. Mosonmagyaróvár, 2002. október 3–4. CD-tár: CD:/Agrárökonómia Szekció/Jancsok2.pdf. 7 p. – (14) Janvry, A. (1978): Social structure and biased technical change in Argentine agriculture. In: Binswanger, H. – Ruttan, V. W.: Induced Innovation. Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD. – (15) Juhász P. – Mohácsi K. (1995): Az agrárágazat támogatásának néhány összefüggése. Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 5. sz. 471-484. pp. – (16) Just, R. – Hueth, D. – Schmitz, A. (1982): Applied Welfare Economics. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N. J. – (17) Keynes, J. M. (1965): A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. KJK. – (18) Laczkó A. – Szőke Gy. (2000): Az AGENDA 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra. Agrárgazdasági Tanulmányok, 6. sz. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 150. p. – (19) Lipton, M. (1977): Why poor People Stay Poor: A Study of Urban Bias in World Development. Temple-Smith, London – (20) Mátyás A. (1991): A keynesi fordulat a közgazdaságtanban. Aula Kiadó, Budapest – (21) Newbery, D. M. G. – Stern, N. (1987): The Theory of Taxation in Developing Countries. Oxford University Press, London – (22) Phyllis, D. (1997): A közgazdasági gondolatok fejlődése. Aula Kiadó, Budapest – (23) Popp J. (szerk.) (2000): Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése. A növénytermesztés szabályozása. Agrárgazdasági Tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 27-75. pp. – (24) Puskás J. (2001): Árelemzés. SZIE, Gödöllő, 29. p., 90-108. pp. – (25) Rao, M. (1989): Getting agricultural prices right. Food Policy, február – (26) Rieger L. – Jancsok Zs. – Kató N. – Nógrádi J. (2005): Az intervenciós gabonafelvásárlás kezdeti tapasztalatai. Európai Tükör, X. évf. 6. sz., 49-61. pp. – (27) Schultz, T. W. (ed.) (1978): Distortions of Agricultural Incentives. Indiana University Press, Bloomington, IN – (28) Streeten, P. (1987): What Price Food? Agricultural Price Policies in Developing Countries, Maximillian, London – (29) Szanyi A. (2006): Az árpolitikai beavatkozások hatásainak előrejelzése. Gödöllő – (30) Taylor, L. (1980): Macro Models for Developing Countries. McGraw-Hill, New York – (31) Timmer, P. C. (1986): Getting Prices Right. The Scope and Limits of Agricultural Price Policy. Cornell Univerity Press, Ithaca, NY, Chapter 2. – (32) Timmer, P. C. (1989): Food Price Policy. The Rationale for Government Intervention. (Élelmiszer-árpolitika.) In: Fertő I. – Éder T. (szerk.) (1998): Az agrárpolitika gazdaságtana. Válogatott tanulmányok. Századvég Kiadó, Budapest, 93-111. pp.

suitable also for direct human consumption. Their expansion can therefore compromise food security; though poultry, having excellent feed conversion rates, provide humans with cheaper animal proteins. Nevertheless, the increasing proportion of livestock foods in the human diet is of concern as their production entails more resources (land, water and feed) compared to those foods they substitute. Therefore meat production from livestock should increase with the most favourable resource requirement and environmental impact per unit of product, since only this can sustain a long-term product expansion in economic and environmental respects. Also worth reconsidering is the role of meat in the human diet, especially where meat consumption is already high. However, the justification of increasing meat consumption may be questionable due to ethical aspects and challenges to food security, the utilisation of cereals in particular.

EXAMINATION OF THE EUROPEAN UNION'S INTERVENTION PRICE REGULATION ON THE HUNGARIAN GRAIN MARKET

By: Nógrádi, Judit

Keywords: price stabilisation, market price, agricultural policy objectives, market regulation, price instability.

This study looks for an answer to how different agricultural policy objectives relate to the market regulation methods regarding price regulations, and if there is a need to stabilise these prices on a governmental level. Experts' opinions are divided regarding this matter. According to the reviewed bibliography, agricultural policy objectives usually include price stabilising endeavours. The main reason behind price instability is the short-term price inelasticity of the supply/demand of agricultural products. Researchers' opinions are divided regarding the need for state intervention. According to Timmer (1989) the government uses price stabilisation programmes for agricultural products because the open market prices do not provide the appropriate level of price stability.

As a result of Hungary's accession to the European Union (EU), the EU's grain intervention system was extended to Hungary; namely a fixed purchase price of 101.31 EUR/tonne is paid by the EU. So theoretically the system does not allow prices to fall below the intervention price. As a result of introducing the EU's intervention system, a decrease in the volatility of prices on the national market can be presumed.

Results based on the analysis of wheat and maize market price variation, have shown that following Hungary´s accession to the EU, market price fluctuations for wheat and maize were lower in years when there was an intervention system in place. According to the results, the volatility of prices on the national market has decreased after introducing the intervention system. As the prices of wheat and maize meeting the intervention quality standards are prevented by the system from falling below 101.31 EUR/tonne, the minimum prices were higher than those before the introduction of the intervention system. During the period after EU accession, wheat and maize not reaching the minimum takeover quantity produced by small producers as well as cereals of low quality have been eliminated from intervention. Overall, the average market price rose due to the intervention measures.

Further operation of the intervention system is recommended in order to stabilise market prices. When developing Hungary's position on the issue and establishing the national measures, it is worth noting that the intervention measures will continue to be a good tool to strengthen price stabilisation.